

III.
HET WEZEN DER DINGEN .

In zoover het kenvermogen een fysiek objekt is, is de kennis 'er van een fysieke wetenschap, Maar in zoover wij door middel van dit vermogen a l l e d i n g e n k e n n e n, wordt de wetenschap er van tot m e t a f y s i c a. Wanneer de wetenschappelijke analyse der rede de gewone beschouwing van haar wezen omkeert, dan volgt uit deze speciale kennis noodzakelijk een algeheele omkeer van onze geheele wereldbeschouwing. Met de kennis van het wezen der rede wordt de zoo lang gezochte kennis van "het wezen der dingen" gegeven. Alles, wat men weten, yerstaan, begrijpen, kennen kan, willen wij niet volgens de ve r - s c i j n i n g, maar volgens h e t w e z e n . begrijpen. De wetenschap zoekt achter dat wat schijnbaar, dat wat waarachtig is, het wezen der dingen. Ieder bijzonder ding heeft zijn bijzonder wezen, dat echter niet voor het oog, niet voor het oor, niet voor de hand, maar slechts voor het denkvermogen verschijnt. Het denkvermogen vorschert naar het wezen aller dingen, evenals het oog naar alle zichtbaarheid. Evenals nu het zichtbare in het algemeen in de theorie van het gezicht, zoo is het w e z e n d e r d i n - g e n in het algemeen in de theorie van het denkvermogen te vinden.

Wanneer hier gezegd wordt, dat het wezen van een zaak niet voor het oog enz. maar voor het denkvermogen verschijnt, dan klinkt het weliswaar als tegenstrijdig, dat het t e g e n o v e r g e - s t e l d e van het verschijnsel, het w e z e n, v e r s c h i j n t. Maar in denzelfden zin als wij in het voorgaande hoofdstuk het geestelijke zinnelijk noemden, noemen wij hier het wezen een verschijnsel, en zullen in het verloop nader aantonen, hoe i e d e r z i j n e e n s c h i j n, hoe i e d e r e s c h i j n e e n m e e r o f m i n d e r w e z e n l i j k z i j n i s.

Wij hebben gezien, het denkvermogen heeft tot werken, om werkelijk te zijn, een voorwerp, stof, materiaal noodig. De werking van het denkvermogen verschijnt in de wetenschap, onverschillig of wij het woord wetenschap slechts in de nauwe klassieke of in de breede beteekenis nemen, waar zonder uitzondering i e d e r

w e t e n e e n w e t e n s c h a p i s . H e t a l g e m e e n e v o o r w e r p o f s t o f d e r w e t e n s c h a p i s d e z i n n e l i j k e v e r s c h i j n i n g . D e z i n n e l i j k e v e r s c h i j n i n g i s , z o o a l s b e k e n d i s , e e n o n b e g r e n s d e s t o f w i s s e l i n g . U i t i n d e r u i m t e n a a s t e l k a a r b e s t a a n d e e n u i t t i j d e l i j k e l k a a r o p v o l g e n d e v e r a n d e r i n g e n d e r s t o f b e s t a a t d e w e r e l d e n a l l e s w a t d a a r i n i s . Z i j , d e z i n n e l i j k h e i d o f h e t h e e l a l , i s o p i e d e r e p l a a t s e n t e n a l l e t i j d e n e i g e n a a r d i g , n i e u w , n o g n o o i t g e w e e s t . Z i j o n t s t a a t e n v e r g a a t , v e r g a a t e n o n t s t a a t o n d e r o n z e h a n d e n . N i e t s b l i j f t z i c h g e l i j k , b e s t e n d i g i s s l e c h t s d e e e u w i g e w i s s e l i n g , e n o o k d e w i s s e l i n g i s v e r s c h i l l e n d . I e d e r g e d e e l t e v a n d e n t i j d e n v a n d e r u i m t e b r e n g t n i e u w e w i s s e l i n g e n . D e m a t e r i a l i s t w e l i s w a a r h o u d t d e b e s t e n d i g h e i d , e e u w i g h e i d , o n v e r g a n k e l i j k h e i d v a n d e s t o f s t a a n d e . H i j l e e r t o n s , d a t e r n o g n o o i t e e n g r e i n t j e v a n d e s t o f d e r w e r e l d v e r l o r e n g e g a a n i s , d a t e e u w i g s l e c h t s d e m a t e r i e h a a r v o r m e n v e r a n d e r t , h a a r e i g e n l i j k z e l f e c h t e r o n v e r s t o o r b a a r b o v e n i e d e r e v e r g a n k e l i j k h e i d v o o r t d u u r t . E n t o c h , n i e t t e g e n s t a a n d e d i t o n d e r s c h e i d t u s s c h e n d e s t o f z e l f e n h a a r v e r g a n k e l i j k e v o r m i s a a n d e n a n d e r e n k a n t d e m a t e r i a l i s t m e e r d a n i e d e r a n d e r e r t o e g e n e i g d , o p d e n i d e n t i t e i t v a n v o r m e n s t o f d e n k l e m t o o n t e l e g g e n .

W a n n e e r h i j m e t i r o n i e o v e r s t o f f e n z o n d e r v o r m e n v o r m e n z o n d e r s t o f , n a d e r h a n d e c h t e r o v e r v e r g a n k e l i j k e v o r m e n v a n d e e e u w i g e m a t e r i e s p r e e k t , d a n i s h e t d u i d e l i j k , d a t h e t m a t e r i a l i s m e e v e n m i n a l s h e t i d e a l i s m e o v e r d e v e r h o u d i n g v a n v o r m e n i n h o u d , v e r s c h i j n i n g e n w e z e n , e e n v e r k l a r i n g t e g e v e n w e e t . W a a r v i n d e n w i j d i e e e u w i g e , o n v e r g a n k e l i j k e , d u s v o r m l o o z e s t o f ? I n d e z i n n e l i j k e w e r k e l i j k h e i d k o m e n w i j s t e e d s s l e c h t s g e v o r m d e v e r g a n k e l i j k e s t o f f e n t e g e n . S t o f i s w e l i s w a a r o v e r a l . W a a r i e t s v e r g a a t , o n t s t a a t i e t s . M a a r n e r g e n s i s d i e e e n z e l v i g e , a a n z i c h z e l f g e l i j k e , d e n v o r m o v e r l e v e n d e m a t e r i e p r a k t i s c h o n t d e k t .

O o k h e t c h e m i s c h n i e t t e o n t b a n d e n e l e m e n t i s i n z i j n z i n n e l i j k e w e r k e l i j k h e i d s l e c h t s e e n r e l a t i e v e e e n h e i d , i n h e t a l g e m e e n e c h t e r , i n d e l e n g t e v a n d e n t i j d , a l s i n d e b r e e d t e d e r u i t g e b r e i d h e i d , v e r s c h i l l e n d , n a a s t e n n a e l k a n d e r z o o v e r s c h i l l e n d , a l s h e t e e n o f a n d e r o r g a n i s c h i n d i v i d u , d a t i m m e r s o o k

slechts van vormen wisselt, maar volgens het wezen, het algemeene van het begin tot het eind onveranderlijk hetzelfde blijft. Mijn lichaam verwisselt zonder ophouden vleesch en beenderen en alles wat er aan is, en blijft toch altijd hetzelfde. Waaruit bestaat nu dit van zijn veranderlijke verschijningen onderscheiden lichaam zelf? Antwoord: uit de totaliteit, uit de tot eenheid samengevatte som van zijn veelvuldige vormen. De eeuwige materie, de onvergankelijke stof bestaat werkelijk of praktisch slechts als som van haar vergankelijke verschijningen. De stof is onvergankelijk, kan slechts beteekenen, ten alle tijde is overal stof. Evenzoo waar als wij zeggen, de veranderingen bestaan aan de stof, de stof is het blijvende, slechts de veranderingen wisselen, even zoo waar mogen wij de zaak omdraaien en zeggen: de stof bestaat in veranderingen, het is de stof, die wisselt en slechts de wisseling is dat, wat blijft. De stoffelijke verandering en de veranderlijke stof zijn toch slechts verschillende zegswijzen.

In de zinnelijke wereld, in de praktijk, is niets bestendigs, niets gelijks, niets wezenlijks, geen "ding op zich zelf." Alles is wisseling, alles verandering, alles fantoom, zoo men wil. De eene verschijning verjaagt de andere, "En toch", zegt Kant, "zijn ook de dingen iets op zichzelf, want anders zou er de ongerijmde tegenspraak uit volgen, dat verschijning zonder iets zou zijn dat verschijnt." Toch niet! De verschijning verschilt van dat wat verschijnt niet meer of minder dan de 10 mijlen lange / in h h o d d van een weg van den weg zelf, of als heft en lemmer van het mes verschilt. Het wezen van de wereld is absolute veranderlijkheid. Verschijnselen verschijnen -voilà tout.

De tegenspraak tusschen "het ding op zich zelf", het wezen en zijn verschijning vindt haar volkomen oplossing in een volkomen kritiek der rede, in de kennis, dat het menschelijke denkvermogen ieder willekeurig aantal zinnelijk gegeven veelvuldigheden als geestelijke eenheid, als een wezen begrijpt, aan het bijzondere of verschillende het gelijksoortige of algemeene gewaar wordt en dus alles, wat hem tegen komt, als een enkel deel van

e e n g r o o t e r g e h e e l begrijpt.

Met andere woorden: de absoluut relatieve, vluchtige vorm van de wereld der zinnen dient voor onze hersenwerkzaamheid als materiaal, om door abstraktie, volgens kentekenen van het gelijkende of generale voor ons bewustzijn gsystematiseerd, geordend of geregeld te worden. De onbeperkt menigvuldige zinnelijkheid gaat aan den geest, aan de subjectieve eenheid, voorbij en hij stelt nu uit het vele het eene, uit de deelen het geheel, uit de verschijnselen het wezen, uit het vergankelijke het onvergankelijke, uit accidenties de substantie samen. Het reële, het wezen of het ding op zich zelf is ideëel, geestelijk schepsel. Het bewustzijn kan uit verscheidenheden eenheden optellen. Het kwantum van deze optelling is willakeurig. De geheele veelheid van het heelal wordt theoretisch als eenheid begrepen. Anderzijds lost iedere kleine abstracte eenheid zich praktisch op in de oneindige menigvuldigheid van een zinnelijk verschijnsel. Waar vinden wij buiten het hoofd een praktische eenheid? 2-tweede, 4-vierde, 8-achtste, een oneindig aantal van afgescheiden deelen is het materiaal, waaruit het verstand de mathematische 1 maakt. Zijn dit boek, of zijn bladen, de letters of hun deelen eenheden? Waar begin ik, en waar houdt ik op? Met evenveel recht mag ik de bibliotheek met talrijke boekdeelen, huis en hof en ten laatste de wereld een eenheid noemen. Is niet ieder d i n g een deel, is niet i e d e r deel een ding? Is de kleur van het blad minder een zaak, dan het blad zelf? Misschien wil men de kleur slechts eigenschap en het blad stof of substantie noemen, omdat misschien wel het blad zonder kleur, maar niet de kleur zonder blad zou kunnen zijn. Maar zoo zeker als wij door scheppen van den zandhoop den zandhoop uitputten, even zeker nemen wij van het blad met zijn eigenschappen ten slotte ook alle stof of de substantie. Evenals de kleur slechts een sommaire wisselwerking van het licht, blad en oog is, zoo is ook de "overige stof" van het blad slechts een aggregaat van verschillende wisselwerkingen. Evenals ons denkvermogen van het blad de eigenschap der kleur afplukken kan, en haar als "ding op zich zelf" fixeert, zoo kunnen wij nog verder van het blad naar verkiezing een aantal eigenschappen afnemen, echter niet, zonder het meer en meer van zijn "stof" te ontbladeren.

De kleur is volgens haar kwaliteit niet minder stof of substantie, dan het blad, en het blad niet minder pure eigenschap, dan de kleur. Evenals de kleur eigenschap van het blad is, is het blad eigenschap van den boom, de boom eigenschap van de aarde, de aarde eigenschap van de wereld. Pas de wereld is eigenlijke s u b s t a n - t i e , stof in het algemeen, waartegenover alle bijzondere stoffen slechts eigenschappen zijn. Bij deze wereldstof echter wordt het duidelijk, dat het wezen, het ding op zich zelf in onderscheiding van de verschijnselen slechts een gedachting is .

Het algemeene streven van den geest om van de accidenties tot de substantie, van het relatieve tot het absolute, over den schijn heen tot de waarheid, tot de zaak "op zich zelf" te komen, openbaart ten slotte het resultaat van dit streven, de substantie, als een door de gedachte verzamelde som van accidenties en daarmee den geest of de gedachte als het alleen substantieele wezen, hetwelk uit zinnelijke menigvuldigheden geestelijke eenheden schept, de vergankelijke dingen of eigenschappen der wereld door verbinding als een zelfstandig wezen "op zich zelf", als absoluut geheel begrijpt. Wanneer de geest door eigenschappen onbevredigd, steeds naar de substantie vraagt, den schijn verwerpt en naar de waarheid, naar het wezen, naar het ding op zich zelf zoekt, wanneer zich dan ten laatste deze substantieele waarheid als som van gemeente onwaarheden, als totaliteit der verschijnselen vertoont, dan legt zich daardoor de geest als schepper der substantie aan den dag, die evenwel niet uit niets, maar substanties uit accidenties, waarheden uit schijnbaarheden voortbrengt.

Tegenover de idealistische voorstelling, dat achter de verschijning een wezen verstopt is, hetwelk verschijnt, geldt de kennis, dat dit verstopte wezen niet in de buitenwereld, maar in het hoofd van den mensch apart woont. Daar echter het hoofd zijn onderscheid tusschen schijn en wezen, tusschen het bijzondere en het algemeene slechts op grond van zinnelijke ervaring maakt, zoo is het anderzijds niet te ontkennen, dat de onderscheiding gegrond is, dat de gekende wezens, wanneer dan ook niet

achter, dan toch door middel van de verschijning bestaan, objectief bestaan, dat ons denkvermogen een wezenlijk, reëel vermogen is.

Het geldt niet alleen voor fysieke, het geldt ook voor geestelijke, het geldt met afysiek voor alle dingen, dat zij dat, wat zij zijn, niet "op zich zelf", niet in wezen, maar slechts in contact met iets anders, in de verschijning zijn. In dezen zin mogen wij zeggen: de dingen zijn niet maar versc h i j n e n , en verschijnen zoo oneindig menigvuldig, als andere verschijnselen menigvuldig zijn, waarmee tijd en ruimte ze in contact brengen. De zin evenwel; "de dingen zijn niet, maar verschijnen", heeft, om geen misverstand toe te laten, den aanvullingszin noodig: "wat v e r s c h i j n t , dat is , "maar slechts in zoo ver, als het verschijnt.

Herman / "De warmte zelf kunnen wij niet waarnemen", zegt de fysika van professor/Koppé, "wij leiden slechts uit hare werkingen af het voorhanden zijn van dezen agens in de natuur". Zoo oordeelt de natuuronderzoeker, die praktisch de kennis der zaak in een vlijtig inductief onderzoek harer werkingen zoekt, evenwel zijn gebrek aan theorie in zake logika met het speculatief geloof aan een verborgen ding "op zich zelf" behelpt. Wij, omgekeerd, leiden uit de niet-waarneembaarheid van de warmte z e l f al het niet voorhanden zijn, het niet op zich zelf zijn van dezen agens in de natuur, wij begrijpen veeleer de w e r k i n g e n der warmte als stoffelijk materiaal, waaruit het menschelijk hoofd het b e g r i p van "de warmte zelf" gevormd heeft. Omdat de wetenschap misschien nog niet dit begrip kon a n a l y s e e r e n , zegt de professor, dat wij het voorwerp van het warmtebegrip niet kunnen w a a r n e m e n . De som van haar v e r s c h i l l e n d e w e r k i n g e n , dat is d e w a r m t e z e l f , de warmte geheel en al. Het denkvermogen neemt deze verscheidenheid in h e t b e g r i p als eenheid op. De analyse van het begrip, de ontdekking van het gemeenschappelijke of algemeene van de meest verschillende als warm genoemde verschijnselen of werkingen is de zaak der inductieve wetenschap. De van haar werkingen gescheiden warmte evenwel is een speculatief ding, evenals het mes van Lichtenberg zonder heft en

lemmer.

Het denkvermogen in kontakt met de verschijnselen van de zinnelijkheid produceert de wezens der dingen. Het produceert ze evenwel evenmin alleen, ongerechtvaardigd of subjektief, als het oog, oor of een ander zintuig, hunne indrukken zonder objekt kunnen produceeren. Wij zien en voelen niet de dingen "zelf", maar slechts hunne werkingen op onze oogen, handen enz. De geschiktheid der hersenen om uit verschildende gezichtsindrukken het gemeenschappelijke te abstraheeren, doet ons het zien in het algemeen van de bijzondere gezichten onderscheiden. Het denkvermogen onderscheidt een enkel gezicht als voorwerp van het gezicht in het algemeen, en maakt dan ook nog verder onderscheid tusschen subjektieve en objektieve gezichtsverschijnselen, d.w.z. verschijnselen, die niet slechts voor het enkele, die voor het oog in het algemeen zichtbaar zijn. Ook de visioenen van een geestenziener, of de subjektieve indrukken, schietende bliksems, lichtende kringen, die een hevig bewogen bloed het gesloten oog zien laat, zijn voor het kritische bewustzijn objekt. Het mijlen verre, in het heldere daglicht schitterende voorwerp is kwalitatief niet meer en niet minder uitorlijk, niet meer en niet minder waar, dan het een of het andere optische schijnbeeld. Ook degeen, die zijn oor hoort ruischen, heeft, zool niet het klingelen van een schel, toch altijd "iets" gehoord. Iedere zinnelijke verschijning is objekt en ieder objekt een zinnelijke verschijning. Een subjektief objekt is een ephemer verschijnsel en iedere objektieve verschijning toch slechts een vergankelijk subjekt. Het objektieve voorwerp kan uiterlijker, verderaf, stabiel, algemeener bestaan, maar een wezen, een "ding op zich zelf", is het niet. Het kan niet slechts voor mijn oogen, het kan ook voor andere oogen verschijnen, niet slechts voor het gezicht, ook voor het gevoel, voor het gehoor, voor den smaak enz., het kan niet slechts voor den mensch, ook voor andere objekten verschijnen, - maar toch verscht het slechts. Zooals het hier is, is het daar niet, als vandaag is het morgen niet. Ieder bestaan is relatief, staat in verhouding tot iets anders, beweegt zich na en naast elkaar in verschillende verhoudingen.

Iedere zinnelijke indruk, iedere verschijning is een waar,

wezenlijk objekt. De waarheid bestaat zinnelijk, en alles wat is, is waar. Zijn en schijn, zijn slechts relaties, maar geen tegenstellingen, zooals dan ook in het algemeen alle tegenstellingen voor ons generalisatie- of denkvermogen verdwijnen, omdat het juist de bekwaamheid is die alle tegenstellingen bemiddelt, die in alle verscheidenheid eenheid weet te vinden. Zijn, de onbepaalde wijs van is, de algemeene waarheid, is het algemeene objekt, het algemeene materiaal van het denkvermogen. Dit materiaal wordt menigvuldig aan ons gegeven, gegeven door middel van de zintuigen. De zintuigen geven ons de stof van het heelal absoluut kwalitatief, d.w.z. de kwaliteit van de zinnelijke stof wordt aan het denkvermogen absoluut menigvuldig gegeven; niet in het algemeene, niet in het wezen, maar slechts relatief, slechts in de verschijning. Uit de relatie, uit het contact van de zinnelijke verschijning met ons denkvermogen ontstaan kwantiteiten, wezens, dingen, ware kennis of erkende waarheid.

Wezen en waarheid zijn twee woorden voor dezelfde zaak. De waarheid of het wezen is van theoretische natuur. Wij nemen, zooals gezegd is de wereld dubbel waar, zinnelijk en geestelijk, praktisch en theoretisch. De praktijk geeft ons de verschijning, de theorie het wezen der dingen. Praktijk is de vooronderstelling van de theorie, verschijning de vooronderstelling van het wezen of van de waarheid. Dezelfde waarheid verschijnt in de praktijk naast en na elkaar, en is theoretisch als kompakt begrip.

De praktijk, de verschijning, de zinnelijkheid is absoluut kwalitatief, d.w.z. zij heeft geen kwantiteit, geen grenzen noch in de ruimte noch in den tijd, daarentegen is haar kwaliteit absoluut menigvuldig. Zoo ontelbaar als de deelen van een zaak, zoo ontelbaar zijn haar eigenschappen. De functie van het denkvermogen, van de theorie bestaat omgekeerd daarin, om absoluut kwalitatief te zijn, om kwantiteiten naar willekeur, in onbegrensd aantal te scheppen, om iedere kwalite-

t e i t van de zinnelijke verschijning als k w a n t i t e i t, als waarheid, als wezen, te begripen. Ieder begrip heeft een kwantum van zinnelijke verschijning als voorwerp. Ieder voorwerp kan door het denkvermogen slechts als kwantum, als eenheid, als wezen of waarheid ge- of begrepen worden.

Het begripsvermogen produceert in het contact met de zinnelijke verschijning dat, w a t verschijnt, wat wezenlijk, wat waarachtig, wat gemeenschappelijk of a l g e m e e n i s. Het begrip doet dat in de eerste plaats slechts i n s t i n k t m a t i g, het w e t e n s c h a p p e l i j k e begrip is een w i l l e n s e n w e t e n s v o l v o e r d e h e r h a l i n g van deze daad. De kennis van de wetenschap, die een objekt, b.v. de warmte begeert te k e n n e n, wil n i e t h e t v e r s c h i j n s e l, wil niet hooren of zien, hoe de w a r m t e hier ijzer, daar was smelt, dan pijn en dan wel doet, eieren stijf en ijs vloeibaar maakt, hoe animale warmte, zonne- en kachelwarmte verschillend zijn. Dat alles zijn tegenover het denkvermogen slechts w e r k i n g e n, v e r s c h i j n s e l e n, e i g e n s c h a p p e n. Het denkvermogen wil d e z a a k, h e t w e z e n, d.w.z. van het geziene, gehoorde, gevoelde slechts de s u m m a i r e, a l g e m e e n e wet, een kort wetenschappelijk uittreksel. De wezens der dingen kunnen geen praktische zinnelijke voorwerpen zijn. De wezens der dingen zijn voorwerpen van de theorie, van de wetenschap, van het denkvermogen. De kennis van de warmte bestaat daarin, dat wij aan de warmgenaamde verschijnselen het gemeenschappelijke, het wezen of de waarheid g e w a a r worden. Het wezen van de warmte bestaat praktisch in den vorm van haar verschijnselen, theoretisch in haar begrip en wetenschappelijk in de analyse van dit begrip.

Het begrip van de warmte a n a l y s e e r e n, i s, het algemeene v a n d e w a r m t e - v e r s c h i j n s e l e n o n t d e k k e n.

Het algemeene is het ware zijn, de algemeene eigenschap is de ware eigenschap van een zaak. Wij bepalen de regen waarachtiger als nat, dan als vruchtbaar, omdat hij uitgebreider, a l g e m e e n e r nat maakt, en slechts af en toe, hier of daar vruchtbaar werkt.

Mijn ware is mijn standvastige vriend, die mij gedurende het leven, gisteren evenals ook morgen, algemeen vriendelijk gezind is. Wel is waar mogen wij niet aan een geheel algemeen, aan een absolute vriendschap gelooven, evenmin als aan de een of andere absolute waarheid. Geheel waar, geheel algemeen is slechts het zijn, in het algemeen, het heelal, de absolute kwantiteit. De werkelijke wereld daarentegen is absoluut relatief, absoluut vergankelijk, oneindig schijnbaar, een onbegrensde kwaliteit. Alle waarheden zijn slechts bestanddelen van deze wereld, deelwaarheden. Schijn en waarheid gaan evenals hard en zacht, evenals goed en kwaad, als recht en onrecht, dialektisch in elkaar over, zonder dat daardoor hun onderscheid vervalt. Ook al weet ik, dat er geen "op zich zelf" vruchtbare regen, geen "op zich zelf" ware vriend bestaat, mag ik daarom toch een regen in betrekking tot bepaalde zaden vruchtbaar noemen, en onder mijn vrienden de meer of minder ware onderscheiden.

Het algemeene is de waarheid. Het algemeene is dat, wat algemeen is, d.w.z. bestaan, zinnelijkheid. Zijn is het algemeene kenteeken der waarheid, omdat het algemeene de waarheid kenteekent. Nu bestaat echter het zijn niet in het algemeen, d.w.z. het algemeene bestaat in de werkelijkheid of zinnelijkheid slechts op een bijzondere manier. De zinnelijkheid heeft haar waar zinnelijk bestaan in de vluchtige veelvormige verschijnselen van de natuur en van het leven. Derhalve blijken alle verschijnselen te zijn relatieve waarheden, alle waarheden bijzondere tijdelijke verschijnselen. De verschijning van de praktijk is een waarheid in de theorie, en omgekeerd, de waarheid van de theorie verschijnt in de praktijk. Tegenstellingen worden door elkaar over en weer bedongen: Waarheid en dwaling zijn evenals zijn en schijn, als dood en leven, als licht en donker, als alle dingen der wereld, slechts komparatief, slechts volgens maat, volgens volume of graad verschillend. Zooals van zelf spreekt zijn toch alle dingen van de wereld wereldsch, dus van één stof, van één wezen, van één soort, van één kwaliteit. Met andere woorden: Ieder volume van zinnelijken schijn vormt in kontakt

met het menschelijke denkvermogen een wezen, een waarheid, iets algemeen s. Voor het bewustzijn is de stofkorel even zoo goed als de stofwolk, als iedere grotere massa van de een of andere aarden menigvuldigheid, eenerzijds een wezenlijk "ding op zich zelf" en anderzijds toch slechts een voorbijgaande schijn van het absolute objekt, van het heelal. Binnen dit heelal worden de verschillende verschijnselen door middel van onzen geest willekeurig volgens doeleinden gesystematiseerd of ggeneraliseerd. Het chemische element, zoowel als de organische cel is een even veelzijdig systeem, als het geheele plantenrijk. Het kleinste zoowel als het grootste wezen wordt in individuen, soorten, families, klassen enz. verdeeld. Dit systematiseeren, dit generaliseeren, deze voortbrenging van wezens wordt opwaarts voortgezet, tot in de oneindigheid van het geheel, afwaarts tot in de oneindigheid der deelen. Tegenover het denkvermogen worden alle eigenschappen tot wezenlijke dingen, alle dingen tot relatieve eigenschappen.

Ieder ding, iedere zinnelijke verschijning, hoe subjektief, hoe ephemer ook, is waar, is een kleiner of groter kwantum van de waarheid. Met andere woorden: de waarheid bestaat niet slechts in het algemeene zijn, maar ieder bijzonder zijn heeft ook zijn bijzondere algemeenheid of waarheid. Ieder voorwerp, zoowel de meest vluchtige gedachte als de aetherische geur, als de tastbare materie, is een kwantum van menigvuldige verschijning. Het denkvermogen maakt uit de menigvuldigheid één kwantum, wordt in verschillende dingen het gelijke, in vele het eene gewaar. Geest en materie hebben tenminste dat gemeenschappelijk dat zij zijn. De organische natuur stemt tenminste met de anorganische daarin overeen, dat zij materieel is. Zeker zijn de mensch, de aap, de olifant, en het aan de kluit vastgegroeide plantendier toto genere verschillend, maar desnietteenstaande vereenigen wij een nog grotere verscheidenheid onder het begrip van het organisme. Hoe verschillend ook een steen van een menschelijk hart is, toch wordt het denkende verstand ontelbare gelijkheden tusschen beide gewaar. Zij stemmen tenminste in hunne zakelijke materiele natuur overeen, zij zijn beide zwaar, zichtbaar,

tastbaar enz. Even zoo groot als hun verscheidenheid is, is hun eenheid. Even zoo waar als Salomo zegt "er is niets nieuws onder de zon," zegt Schiller: "de wereld wordt oud en wordt weer jong." Welk abstrakt ding, wezen, zijn, welke algemeenheid is niet in zinnelijke existentie menigvuldig, individueel, aan al het andere ongelijk! Ik ben op het oogenblik in het geheel niet meer dezelfde, als die ik een uur geleden was, en de gelijkenis tusschen mij en mijn broeder is slechts kwantitatief, slechts volgens den graad grooter, dan de gelijkheid of de gelijkenis tusschen een horloge en een oester. Kortom, het denkvermogen is absoluut soortvermogen, het brengt onbeperkt iedere menigvuldigheid onder é é n hoed; omvat, begrijpt zonder uitzondering alles bij elkaar, terwijl de zinnelijkheid a b s o l u u t a l l e s als verschillend, nieuw, individueel doet verschijnen.

Wanneer wij deze metafysika op ons thema, op het kenvermogen toepassen, dan behooren zijn funkties, evenals alle andere dingen, tot de zinnelijke verschijnselen, die op zich zelf allen even waar zijn. Aan alle uitingen van den geest, aan alle gedachten, meeningen, dwalingen, enz. ligt een zekere waarheid ten gronde, alle bezitten een waarachtige kern. Even zoo noodzakelijk als de schilder al de vormen van zijn schepping aan de zinnelijkheid ontleent, even zoo noodzakelijk zijn alle gedachten beelden van ware dingen, theorieën van ware objekten. In zoover kennis kennis is, begrijpt men vanzelf, dat door iedere kennis iets gekend wordt. In zoover weten weten is, is het vanzelf sprekend, dat door ieder weten iets geweten wordt. Dit berust op de stelling der identiteit, $a=a$, of ook, op de stelling van de tegenspraak, $I \text{ O O}$ is niet $I \text{ O O O}$.

Alle kennis bestaat uit gedachten. Men kan betwisten, dat omgekeerd alle gedachten kennis zijn. Men kan $k e n n e n$ als een bijzondere manier van denken definieeren, als waar, objektief denken in onderscheiding van $m e e n e n$, $g e l o o v e n$ of $f a n t a s e e r e n$. Het is evenwel niet te ontkennen, dat a l l e gedachten, niettegenstaande hunne oneindige verscheidenheid, toch ook een g e m e e n s c h a p p e l i j k e n a t u u r hebben. Het gaat met het denken voor het forum van het denkvermogen als met al het andere, het wordt geuniformeerd. Hoe verschil-

lend mijn denken van gisteren ook van mijn denken van vandaag is, hoe verschillend ook de gedachten van verschillende mensen en tijden, hoe scherp wij ook tusschen idee, begrip, oordeel, besluit, voorstelling, enz. onderscheiden: in zoover het allen g e e s t e l i j k e uitingen zijn, bezitten zij ook een gelijk, gemeenschappelijk uniform wezen.

Hieruit blijkt dus, dat het verschil tusschen w a r e e n v e r k e e r d e gedachten, tusschen kennen en miskennen, evenals in het algemeen ieder verschil, een slechts relatieve geldigheid heeft. Een gedachte is op zich zelf noch waar noch verkeerd, zij is een van tweeën s l e c h t s i n b e t r e k - k i n g t o t e e n b e p a a l d g e g e v e n o b - j e k t . Gedachten, begrippen, theorieën, wezens, waarheden stemmen daarin overeen, dat zij bij een objekt behooren. Objekten in het algemeen hebben wij leeren kennen als kwanta van de menigvuldige zinnelijkheid, van "de wereld daar buiten". Is het kwantum van het zijn, het objekt, wat gekend, begrepen of verstaan moet worden, door het spraakgebruik van een begrip te voren bepaald of beperkt, dan bestaat de waarheid in de ontdekking van het algemeene van deze aldus gegeven zinnelijke kwantiteit.

Deezinnelijke kwantiteiten, de dingen der wereld, bezitten alle behalve hun schijn ook een waarheid, of achter de verschijning een wezen. De wezens der dingen zijn even ontelbaar, als de zinnelijkheid volgens ruimte en tijd oneindig deelbaar is. Ieder klein deel van de verschijning heeft zijn eigen wezen, iedere bijzondere schijn zijn algemeene waarheid. De verschijning wordt geproduceerd in kontakt met omze zinnen, de wezens of waarheden in kontakt met ons denkvermogen. Daardoor ontstaat dan ook voor ons de vervelende noodzakelijkheid om hier, waar voor ons het wezen der dingen als thema ligt, van het kenvermogen te spreken, en omgekeerd, bij het kenvermogen wezen of waarheid van de dingen te behandelen.

Zooals wij in het begin reeds zeiden; in het criterium der waarheid ligt het criterium der rede opgesloten. Evenals de rede bestaat de waarheid daarin, uit een gegeven kwantum der zinnelijk-

heid het algemeene, de abstrakte theorie te ontwikkelen. Dus niet de waarheid in het algemeen is het criterium van een ware kennis, maar die kennis wordt waar genoemd, die de waarheid, d.w.z., het algemeene van een bepaald objekt produceert. De waarheid moet objectief zijn, d.w.z., zij moet de waarheid van haar bepaald objekt zijn. Kennis kan niet waar op zich zelf, kan slechts relatief, slechts met betrekking tot een bepaald voorwerp, slechts op grond van uiterlijke feiten waar zijn. Haar taak bestaat in de ontwikkeling van het algemeene uit het bijzondere. Het bijzondere is de maat van het algemeene, de maat der waarheid. Alles wat is, is waar, onverschillig hoe veel of hoe weinig het is. Is eerst het zijn gegeven, dan volgt diens algemeene natuur als waarheid. Het onderscheid tusschen het meer of minder algemeene, tusschen zijn en schijn, tusschen waarheid en dwaling valt binnen bepaalde grenzen, veronderstelt de betrekking tot een bijzonder objekt. Of wel of niet een kennis waar genoemd wordt, zal dus niet zoo zeer van de kennis, als van de grens, van de taak afhangen, welke zij zich zelf stelde, of die haar ergens anders gesteld werd. Een volkomen kennis is slechts mogelijk binnen gezette grenzen. Een volkomen waarheid is altijd een door het bewustzijn van haar onvolkomenheid vergezeldde waarheid. Dat alle lichamen zwaar zijn, is zoo volkomen waar, omdat zich reeds van te voren het begrip van lichaam tot zware voorwerpen beperkt. Nadat het verstand het lichaam in het algemeen uit de verschillende gewichten gevormd heeft, is zijn apodiktische zekerheid over de algemeene, onfeilbare zwaarte van het lichaam, niet zoo verwonderlijk. Geven wij toe, dat het enkel en alleen vliegende dieren waren, waaruit wij het begrip van den vogel abstraheerden, dan kunnen wij verzekerd zijn, dat alle vogels vliegen, in den hemel, op aarde en op andere plaatsen, ook zonder het geloof aan kennis a priori, die zich door het teeken der noodzakelijkheid en strenge algemeenheid van de empirische onderscheiden moet. Waarheden zijn slechts onder vooronderstellingen geldig, en onder vooronderstellingen zijn dwalingen waar.

Dat de zon schijnt, is een ware kennis, wanneer zij onder vooronderstelling van een wolkenloozen hemel begrepen wordt. Het is niet minder waar, dat de rechte stok in stroomend water hoekig wordt, wanneer wij slechts deze waarheid tot een optische beperken. Het algemeene binnen een gegeven cyclus van zinnelijke verschijnselen is waarheid. Binnen een gegeven kring van zinnelijke verschijnselen iets enkels of iets bijzonders voor het algemeene uitgeven, is dwalen. De dwaling, het tegendeel van de waarheid, bestaat in het algemeen hierin, dat het denkvermogen of bewustzijn onbedachtzaam, kortzichtig, zonder ondervinding, aan verschijnselen een meer algemeene uitbreiding toemeet, dan de zintuigen of de zinnelijkheid getuigen, b.v. aan de werkelijke ware optische existentie overijld ook een gewaande plastische existentie toedeelt.

Het oordeel der dwaling is een vooroordeel. Waarheid en dwaling, kennen en miskennen, begrijpen en verkeerd begrijpen, hebben in het denkvermogen, in het orgaan der wetenschap, een gemeenschappelijke woonplaats. Algemeene uitdrukking van zinnelijk onderzonden feiten is de gedachte in het algemeen, van dwalingen inbegrepen. De dwaling echter onderscheidt zich daardoor van de waarheid, dat zij voor het bepaalde feit, waarvan zij de uitdrukking is, op een verder, breeder, algemeener zijn aanspraak maakt, dan de zinnelijke ondervinding leert. Pretensie is het wezen der dwaling. De glazen paarl wordt pas onecht, wanneer zij er aanspraak op maakt een schelpparel te zijn.

Schleiden spreekt over het oog: "wanneer het verhitte bloed de aderen doet opzwellen, de zenuwen drukt, dan voelen wij het in de vingers als pijn, wij zien het in het oog als bliksemschicht. En hierin hebben wij het besliste bewijs, dat onze voorstellingen vrije scheppingen van onze geest zijn, dat wij niet de buitenwereld zoo opvatten, als zij is, maar, dat haar inwerking op ons slechts de aanleiding wordt tot een eigenaardige geestelijke werkzaamheid, waarvan de produkten dikwijls in een bepaald wettelijk verband met de buitenwereld staan, dikwijls

echter ook in het geheel niet daarmee samenhangen. Wij drukken op ons oog en zien een lichtgevenden kring, maar er is geen lichtgevend lichaam. Welk een rijke en gevaarlijke bron van dwalingen aller aard hier vliet, is gemakkelijk te zien. Vanaf de foppende gestalten van het door de maan beschenen, in nevelen gehulde landschap tot de met waanzin bedreigende visioenen van den geestenziener, hebben wij een reeks van vergissingen, die alle niet aan de natuur, niet aan haar strenge wettelijkheid ten laste komen, maar tot het gebied der vrije, en daardoor aan dwaling onderhevige werkzaamheid van den geest behooren. Groote omzichtigheid, veelzijdige vorming is er voor noodig, voordat de geest zich hier van al zijn eigen dwalingen losmaakt en ze geheel te beheerschen leert. Het lezen in den wijderen zin van het woord lijkt ons zoo gemakkelijk en toch is het een moeilijke kunst. Slechts langzamerhand leert men, welke boodschappen van de zenuwen men zou durven vertrouwen en daarnaar zijn voorstellingen maken. Zelfs mannen van wetenschap kunnen hier dwalen, dwalen dikwijls, en des te vaker, hoe minder zij er over klaar zijn, waar zij de bron der dwaling moeten zoeken"..... "Het licht wanneer wij het geheel op zich zelf beschouwen, is niet hel, niet geel en blauw en rood. Het licht is een beweging van een zeer fijne, overal verspreide materie, van den aether."

De mooie wereld van het licht en van den glans, van de kleuren en gestalten is geen waarneming van dat, wat werkelijk bestaat. "Door het dichte dak der wingerdbladeren trilt een zonnestraal in de heimelijk weldadige schaduw. Gij gelooft den lichtstraal zelf te zien, maar het is er ver vandaan, wat gij waarneemt is niets dan een reeks van stofjes." De waarheid van licht en kleur zijn "golvingen, die in rustelooze opeenvolging met een snelheid van 40.000 mijlen in de seconde door den aether jagen." Deze ware lichamelijke natuur van het licht en van de kleur is zoo weinig te zien, "dat veeleer de scherpzinnigheid der grootste geesten er voor noodig was, om ons deze eigenlijke natuur van licht te onthullen".... "Wij vinden, dat ieder van onze zintuigen slechts voor geheel bepaalde invloeden van buiten ontvankelijk is, en dat de beweging van ieder zintuig in onze ziel geheel andere voorstellingen te voorschijn roept. Zoo staan tusschen die

ziellooze buitenwereld (aethertrillingen), die voor ons door de wetenschap ontsloten wordt, en de schoone (werkelijke, zinnelijke) wereld, waarin wij geestelijk zijn, de organen der zintuigen als bemiddelaars."

Tot hiertoe Schleiden, die ons hiermee een voorbeeld geeft hoe ook in onze tijd altijd nog in verlegenheid is over het verstaan van twee werelden, hoe vergeefs men zoekt naar een bemiddeling tusschen de wereld van het denkvermogen, van het weten of van de wetenschap, die hier door aethertrillingen gerepresenteerd wordt, en tusschen de wereld van onze vijf zintuigen, vertegenwoordigd door de helle, kleurige lichten van het oog of van de werkelijkheid. Wij bezitten hierin tegelijk een voorbeeld, hoe koeterwaalsch de overgebleven rest van een speculatieve wereldbeschouwing in de mond van den modernen natuuronderzoeker klinkt. De verwarrende uitdrukking van dezen toestand onderscheidt een "lichamelijke wereld der wetenschap," waarin "wij geestelijk zijn." De tegenstelling tusschen geest en zintuig, tusschen theorie en praktijk, tusschen het bijzondere en algemeene, tusschen waarheid en dwaling, is tot bewustzijn gekomen - maar de oplossing ontbreekt. Men weet wat, maar niet waar men zoeken moet, vandaar de verwarring.

Overwinning op de speculatie, op de onzinnelijke wetenschap, verlossing der zinnen, grondvesting der empirie, dat is de groote wetenschappelijke daad van onze eeuw. Deze daad theoretisch te erkennen, is, klaar te worden over de bron der dwaling. Wanneer de filosofie met den geest waarheid, met de zintuigen bedrog meende te vinden, dan hebben wij deze filosofische meening om te keeren, de waarheid met de zintuigen en de bron der dwaling in den geest te zoeken. Het geloof aan zekere boodschappen der zenuwen, die men alleen zou mogen vertrouwen, die men slechts langzamerhand moet leeren kennen, zonder hun specifiek onderscheidingssteeken te kunnen ontdekken, is bijgeloof. Laten wij driest alle getuigenissen der zinnen vertrouwen. Daar is niets vals van het echte af te zonderen. Alleen de onzinnelijke geest is de misleider, wanneer hij zich verستout om de zintuigen te kort te doen, wanneer hij, die slechts de zintuigen te interpreteeren heeft, hunne uitspraken grooter maakt, nazegt wat hem niet voorgezegd

werd. Wanneer bij verhit bloed of uitwendigen druk het oog bliksemschichten of lichtende kringen ziet, dan zijn dat evenmin dwaalingen, als wanneer het het een of andere verschijnsel van de buitenwereld waarneemt. De dwaling begaat ons bewustzijn, wanneer het zulke s u b j e k t i e v e gebeurtenissen a priori voor o b j e k t i e v e lichamen aanziet. De geestenziener dwaalt eerst, wanneer hij zijn persoonlijke gezichten voor gezichten in het algemeen, als algemeen verschijnsel voorstelt, voorbarig als ervaring uitgeeft, wat hij niet ervaren heeft. De dwaling is een vergrijp tegen de wet der waarheid, die aan ons bewustzijn voorschrijft, dat het zich de vooronderstelling mo et herinneren, op grond waarvan, dat het zich van de grenzen bewust moet zijn, binnen welke een kennis waar, d.w.z. algemeen is. De dwaling maakt het bijzondere tot het algemeene, het praedikaat tot subjeet, de verschijning tot de zaak. De dwaling kent a priori, de waarheid, de tegenstelling van de dwaling kent daarentegen a posteriori.

De beide soorten van kennis, kennis a priori en kennis a posteriori, staan tot elkaar gelijk f i l o s o f i e en n a t u u r w e t e n s c h a p, het laatste in den ruimsten zin van het woord, als wetenschap in het algemeen. De tegenstelling van g e l o o v e n en w e t e n herhaalt zich in de tegenstelling van filosofie en natuurwetenschap. De speculatieve wetenschap leefde, evenals de godsdienst, in het element van het geloof. De moderne wereld heeft het geloof in wetenschap verkeerdt. Wanneer de heeren der politieke reaktie een omkeering in de wetenschap verlangen, dan wordt daarmee de terugkeer tot het geloof gemeend. De inhoud van het geloof is een acquisiet z o n d e r m o e ù t e. Het geloof kent a priori. De wetenschap is een a r b e i d, een a posteriori verkregen kennis. Het geloof opgeven is de luiheid opgegeven. De wetenschap tot de kennis a posteriori beperken, is haar met het karakteristieke teeken van den modernen tijd, met den a r b e i d, tooien.

Het is geen natuurwetenschappelijk resultaat, het is een filosofische slechte gewoonte, dat Schleiden aan de kleurige verschijnselen des lichts werkelijkheid en waarheid ontzegt, ze fastasmagorieën noemt, door de geest vrij geschapen. Het bijgeloof

aan de filosofische speculatie doet hem de wetenschappelijke methode der inductie miskennen, wanneer hij "golven, die in rustelooze opeenvolging met een snelheid van 40.000 mijlen in de seconde door de aether jagen" als de werkelijke ware natuur van licht en kleur tegenover de kleurige verschijnselen van het licht zet. Het verkeerde wordt handtastbaar, wanneer het de lichamelijke wereld van de oogen een "schepping van den geest" en de door de "scherpzinnigheid der grootste geesten" onthulde aethertrillingen "lichamelijke natuur" noemt. De waarheid der wetenschap staat tot de zinnelijke verschijning, als het algemeene tot het bijzondere staat. Lichtgolven, de zoogenaamde waarheid van licht en kleur, representeeren slechts in zoover "de e i - g e n l i j k e natuur" van het licht, als zij de algemeenheid van de verschillende, helle, gele, blauwe enz. lichtverschijnselen zijn. De wereld des geestes of der wetenschap vindt in de zinnelijkheid haar materiaal, haar vooronderstelling, haar grondvesting, haar begin, hare grenzen.

Wanneer wij gezien hebben, dat het wezen of de waarheid der dingen niet a c h t e r hun verschijning, maar slechts door middel van deze, en niet "v o o r e n o p z i c h z e l f", " m a a r s l e c h t s i n r e l a t i e m e t h e t k e n v e r m o g e n , slechts voor het verstand bestaan, of werkelijk zijn, dat slechts het b e g r i p het wezen van de verschijning afzondert; wanneer wij anderzijds gezien hebben, dat het verstand het een of andere begrip niet uit zich zelf, maar in kontakt met de verschijning gewint, dan vinden wij aan dit thema van het "wezen der dingen" de bevestiging, dat het wezen van het kenvermogen een begrip is, dat wij van zijn zinnelijke verschijning hebben gewonnen. Erkennen dat het denkvermogen, alhoewel universeel in de keus van zijn voorwerpen, toch daarin beperkt is, dat het een gegeven voorwerp over het algemeen noodig heeft; erkennen, dat de rechte ware denkdaad, de gedachte met wetenschappelijk resultaat zich van onwetenschappelijk denken daardoor onderscheidt, dat zij zich willens en wetens aan het uiterlijk gegeven objekt bindt; erkennen, dat de waarheid of het algemeene, niet "op zich zelf", maar slechts aan een gegeven objekt te kennen is, deze zoo dikwijls gevarieerde zin omvat het wezen

van het kenvermogen. Hij komt terug aan het eind van ieder hoofdstuk, omdat alle bijzondere waarheden, alle bijzondere hoofdstukken slechts daartoe moeten dienen, om het algemeene hoofdstuk van de algemeene waarheid te demonstreeren.

00000000000000000000

